

JANUS-ARCÚ ÖNRENDELKEZÉSI JOG: JÁR-E KATALÓNIAÉNAK FÜGGETLENSÉG A NEMZETKÖZI JOG ALAPJÁN?*

*Csáko Tímea*¹²

„Első látásra egyszerűnek tűnt: döntsön a nép. Valójában azonban képtelenség volt, mert a nép egészen addig nem tud dönteni, ameddig valaki más el nem dönti, hogy ki a nép.”
/Sir Ivor Jennings/³

A nemzeti önrendelkezési elv folyamatosan fejlődött az elmúlt évszázadban. Az első világháború után a demokrácia győzelméhez és a gyarmati uralom felbomlásához⁴ kapcsolódott, és örök érvényű igazságként kezelték. Ugyanakkor elfogadhatatlan, keserű valóság volt a veszteseknek. Majd húsz év elteltével az elvet diktatórikus eszmékkel társítva fogalmazták meg igényeiket a korábbi vesztesek. Következő állomásként említhetjük, hogy Jugoszlávia feldarabolódásakor a nemzeti önrendelkezés elve kapcsán meglepő fordulatok következtek be.⁵ Napjainkban pedig a katalán helyzetre gondolva ismét felmerül a nemzeti önrendelkezés és szuverenitás igencsak érzékeny kérdése.

Tetriszezés a Balkánon

Tagadhatatlan a párhuzam a katalán helyzet és több balkáni állam függetlenedésének folyamata között. Mindegyik esetben helyet kap az erőszak, az elszakadni kívánó kisebbség áldozati szerepe, illetve az, hogy az egész világ szeme a válságra szegeződik.

A rendszerváltás Jugoszláviában 1988-ban indult meg. Hamar kiderült azonban a közös, békés megoldás lehetetlensége. 1990. december 23-án, illetve 1991. május 19-én a szlovén és horvát vezetők népszavazást rendeztek az

---

* DOI 10.21867/KjK/2017.4.4.

¹ Csáko Tímea, joghallgató, DE-ÁJK, MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoport

² A tanulmány alapjául szolgáló kutatás a Magyar Tudományos Akadémia és a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar közös, MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoportjának "Az állami szabályozó szerepek újraértékelődése a szolgáltatásokban" c. projektje keretében készült. A projektirány elhelyezésére l.: Horváth M. Tamás és Bartha Ildikó (2016) *Az ágazati közszolgáltatások rendszertanáról*. In: uők.(szerk.) *Közszolgáltatások megszervezése és politikái. Merre tartanak?* Budapest: Dialóg Campus, 25–37. old.

³ Kovács Mára: *A nemzeti önrendelkezés csapdája*
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nemzeti_onrendelkezes_csapdaja (letöltés dátuma: 2017. október 30.)

⁴ Tibori Szabó Kinga (2005): A népek önrendelkezésének belső formája: egyéni szabadság vagy jog a kollektív autonómiához? *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny* 2005/1. szám 41-46.old.

⁵ Kovács Mária: *i.m.*

ország, illetve saját köztársaságuk jövőbeli helyzetéről. A teljes függetlenség mellett voksolt 88% Szlovéniában és 94% Horvátországban. 1991. júniusában a hat köztársaság vezetői még egyszer tárgyalóasztal mellé ültek. USA és Európai Unió is a megegyezést támogatta, de mégsem történt megállapodás. 1991. június 25-én Horvátország és Szlovénia is függetlennek mondta ki magát. 1991. november 21-én Macedónia. 1992. március 1-jén pedig Bosznia-Hercegovina népszavazással legitímálta függetlenségét. Érvényesült az elszakadási törekvés nemzeti önrendelkezés keretében. A koszovói albánok félig illegálisan lebonyolított 1991. szeptemberi népszavazáson a teljes függetlenség mellett döntöttek, Montenegróban azonban 1992. március 1-jén a függetlenségi akarat nem kapott többséget.⁶

Koszovó

1990-ben a szerb parlament új alkotmányt fogadott el, melyben a Vajdaságot és Koszovót megfosztotta az államiságra jellemző elemektől, melyeket még az 1974-es alkotmány „adományozott” a tartományoknak. Ez az alkotmány 2006. november 11-ig volt hatályban, amikor is a Szerbia és Montenegró néven addig létező államszövetség Montenegró kiválásával megszűnt. 1991. júniusában Szlovénia és Horvátország ugyanazon a napon kikiáltotta a (nagy) Jugoszláviától való elszakadását. 1992. januárjában Macedónia, áprilisban Bosznia-Hercegovina is kikiáltotta függetlenségét. Az elszakadási folyamat a Jugoszláv Néphadsereg beavatkozása, a kisebbségek ellenállása miatt súlyos fegyveres harcok mellett délszláv háborúként vonult be a történelembe. A helyzet az ENSZ közbelépésével, békeszerződés megkötésével 1995-re rendeződött.

Szerbia – Montenegró kiválása után – 2006. november 11-én kihirdette az októberben megtartott népszavazáson elfogadott új alkotmányát. Az új alkotmány preambulumban kifejti: “A szerb nép államisági hagyományából és minden polgár és etnikai közösség egyenjogúságából valamint abból kiindulva, hogy Kosovo-Metohija Tartomány Szerbia területének szerves része és a szuverén Szerb államban jelentős autonómiával rendelkezik, és effajta helyzetéből kifolyólag minden állami szerv kötelessége, hogy Kosovo-Metohijában Szerbia állami érdekeit képviselje és védelmezze mind a hazai mind a külföldi politikai kapcsolatokban...”⁷

Mind Szlovénia, mind Katalónia esetén megtörtént a népszavazás, amelyet azonban az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősített mindkét esetben. A katalán népszavazás –akárcsak Koszovó esetén– komoly akadályokba ütközött, a spanyol állam ugyanis minden erejével igyekezett meggátolni, hogy az emberek elmenjenek és szavazzanak.

⁶ Szávai Ferenc (2008): A délszláv állam felbomlásának folyamata, az átalakulás aktuális kérdései, *Közép-Európai Közlemények*, 2008/2, 66. old.

⁷ Hertzmann Diána (2010): *Koszovó helyzete szerb szemmel* http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1413550438_Hetzmann_Diana_Koszovo_helyzete_sze_rb_szemmel_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (letöltés dátuma: 2017. október 30.)

A hasonlóság többeknek is szembeűnő. A szlovén miniszterelnök az elsők között fejezte ki aggodalmát a spanyol karhatalom fellépése láttán. Vučić szerb elnök pedig már direkt kapcsolatba hozta a katalán kérdést a balkánival, amikor az alábbi kérdést tette fel az Európai Bizottságnak:

Szerbia minden egyes polgára feltehetné a kérdést az Európai Uniónak: vajon miért törvénytelen a katalóniai népszavazás, miközben Koszovó esetében a tartomány referendum nélkül történő elszakadását Szerbiától törvényesnek minősítették?

A brüsszeli álláspont szerint azonban Koszovó és Katalónia között nem lehet párhuzamot vonni. Miközben Koszovó önállóságát a legtöbb EU-s tagállam elismeri (az öt kivétel csupa olyan ország, amelyek belpolitikai okokból sem fogadják el a kisebbségi jogkiterjesztést/szeparatizmust: Románia, Szlovákia, Ciprus, Görögország, valamint maga Spanyolország), a katalán önállóságot most élből elutasítják. Ez nem csak Koszovó kapcsán vethető fel: miközben Szlovénia és Horvátország önállóságát gyorsan elismerte a Nyugat, a horvátországi szerb Krajínától és a Boszniai Szerb Köztársaságtól ugyanezt megtagadta. Ezt a lehetőséget 1992-ben formálisan az ún. Badinter-bizottság tiltotta meg a szerb szakadároknak, az általános kritika szerint azonban inkább egy politikai döntéshez kerestek utólagos nemzetközi jogi igazolást.⁸

Katalán katalizátor?

Nem csak a katalánok azok, akik szívesen eljátszanak a függetlenség gondolatával. Több európai kisebbség, így a határon túli magyarok számára is precedens értékű lehet a jelenleg zajló katalán válság. Egy esetleges sikeres katalán függetlenedés „olaj lenne a tűzre”, a többi kisebbség is bátrabban kiállna a függetlenedés gondolata mellett, sőt akár komolyabb lépésekre is elszánhatnák magukat, ami azonban jelentős változásokkal járna Európa térképén. De vajon tényleg megéri a függetlenség a már egyébként is szegmentált Európa feldarabolódását?

Mit mond a nemzetközi jog?

A nemzetközi jog egyik *ius cogens*e a népek és nemzetek önrendelkezési joga. Ezen jognak két aspektusát különböztetjük meg. Külső formája az elszakadáshoz való jogot jelenti. Ezt csak három esetben lehet alkalmazni:⁹

Az első eshetőség napjainkban már nem releváns, a gyarmati területekre vonatkozott. A második eset az idegen katonai uralom alatt élő népekre

---

⁸http://index.hu/kulfold/2017/10/06/katalan_nepszavazas_fuggetlenseg_nemzetkozi_jog_delszlv_haboru_elszakadas/ (letöltés dátuma: 2017. október 30.)

⁹ Tibori Szabó Kinga (2005): *i.m.* 42. old.

vonatkozik. Nem tisztázott azonban, hogy mely területek és népcsoportok tartozhatnak ebbe a kategóriába. A harmadik pedig azokra a népcsoportokra vonatkozik, amelyeket a kormányzati részvételben és az egyéni emberi jogok értelemszerű gyakorlásában következetesen akadályoznak. Tehát a népek belső önrendelkezési jogának rendszeres megszegése az elszakadásra ad lehetőséget.

De mi is a jog belső aspektusának jelentése? Ez mindmáig vita tárgyát képezi. Definiálható ugyan, és sok nemzetközi dokumentum a népek önrendelkezéshez való jogát a nemzetközi béke és az államok közötti kapcsolatok egyik sarokkövévé tette, de a nemzetközi közösség még mindig adós maradt annak megfogalmazásával, hogy ez a jog pontosan mit jelent, kit illet meg és pontosan mire is jogosít. Az eltérő értelmezések miatt egyesek pusztán a létező államok legitimitációjának alapját látják benne, azaz a 'nép' vagy 'nemzet' nem lehet más, mint az állam állampolgárainak összessége, míg mások akár az elszakadáshoz való jogot (a szecesszióhoz való jogot) is elfogadhatónak tartják akkor, ha az adott állam nem elégíti ki minden, a területén élő nemzet, népcsoport fennmaradásához szükséges igényt.¹⁰

Érvényesüléséhez pedig szükségeltetik egy az anyaországtól fölrájlilag is elkülönített terület, valamint valamilyen területi joghatóság (juridictum territorialé), illetve hiányoznak az eljárási szabályok is, amelyek rendeznék a népek önrendelkezési jogának konkrét esetben történő megvalósítását.¹¹

Az önrendelkezési jog fogalmi bizonytalanságaira az elmúlt évek tapasztalatai is rávilágítottak, mivel e jog alkalmazására sokszor a nagyhatalmak politikai érdekei alapján került sor. 1944-ben az Egyesült Államok az államhatárok módosítását még a nemzetközi béke és stabilitás eszközének tekintette. Ma pedig ragaszkodik a határok sérthetetlenségéhez a béke érdekében. Azonban 1970-ben egy ENSZ-határozatban a szervezet közgyűlése már némi engedményt tett a status quo fenntartását illetően. Eszerint, ha egy állam kormányzata nem képviseli faji vagy más jellegű diszkrimináció nélkül az „egész lakosságot”, a jogaiban sértett nép akár az egyoldalú elszakadáson is gondolkodhat. Sőt újabban a hágai Nemzetközi Bíróság az ENSZ-alapokmányának az értelmezése során arra a felismerésre jutott, hogy az adott állam területi sérthetetlenségének az alkotmányban is megfogalmazott elve csak nemzetközi politikai összefüggésben, az államközi kapcsolatok esetében alkalmazandó, és semmi esetre sem értelmezendő a népeknek az állam valamely területének elszakadását eredményező önrendelkezési joga érvényesítése

---

¹⁰ Sipos Kinga Ágnes (2009): A nemzeti önrendelkezési elv problematikája, *Iustum Aequum Salutare* V. évfolyam 2009/2. szám, 198. old.

¹¹ Heka László (2014): A népek önrendelkezési és elszakadási jogának megvalósítása a volt Jugoszlávia felbomlása esetében, *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 2014/77. 161-162. old.

akadályaként. Ezért a hágai Nemzetközi Bíróság állásfoglalása szerint nem ütközött nemzetközi jogba Koszovó függetlenségének 2008-as kikiáltása sem.¹²

Merre tovább önrendelkezési jog?

Számos bizonytalansági faktor övezi az önrendelkezési jogot, emiatt a katalán helyzetet is. Pontosan a jog tartalmának tisztázatlansága miatt jelentős szerepet játszik a nemzetközi politika, a többi állam hozzáállása is a függetlenség kérdéséhez, viszont ez a nemzetközi közhangulat nem a katalánoknak kedvez. Az, hogy a katalánok nemzetként tekintenek magukra, míg a spanyolok nemzetiségként tekintenek rájuk¹³ szintén ékes példája a fogalmak tisztázatlanságából fakadó bizonytalanságnak. Megállapíthatjuk azonban, hogy Katalónia esetében a népszavazás pillanatában nem állt fenn az elszakadás lehetőségének egyik eshetősége sem: nem gyarmat, nem állt idegen katonai uralom alatt és kormányzati részvételük, illetve emberi jogaik sem voltak korlátozottak.

Katalónia (eddig még) nem kiáltotta ki függetlenségét, de az, hogy egy politikai testület kikiáltja egy országrész függetlenségét, egyébként sem jelenti a függetlenség bekövetkeztét, illetve új állam létrejöttét.

Ugyanakkor a spanyol állam által a népszavazás során, illetve későbbiek során megtett lépései aggodalomra adhatnak okot. A függetlenedési törekvésre válaszul adott erőteljes centralizáció és a rendőri fellépés már vékonyabb jég lehet.

Mindenesetre a katalán helyzet esélyt adhat arra, hogy a homályos fogalmak kicsit tisztázódjanak, egy lépéssel közelebb kerülhessünk az önrendelkezési jog rejtélyének megoldásához és ezáltal többi európai kisebbség is tisztábban láthassa saját helyzetét és lehetséges jövőjét.

Források jegyzéke:

- Heka László (2014): A népek önrendelkezési és elszakadási jogának megvalósítása a volt Jugoszlávia felbomlása esetében, *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 2014/77. 161-162. old.
- Hertzmann Diána: *Koszovó helyzete szerb szemmel* [http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1413550438_Hetzmann_Diana_Koszovo_helyzete_szerb_szemmel - biztonsagpolitika.hu.pdf](http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1413550438_Hetzmann_Diana_Koszovo_helyzete_szerb_szemmel_-_biztonsagpolitika.hu.pdf)

---

¹² <http://magyaridok.hu/velemen/katalonia-es-brusszeli-kontarok-2303170/> (letöltés dátuma: 2017. október 30.)

¹³ <https://www.hirado.hu/2017/09/27/szakerto-torvenyesen-nem-valhat-ki-katalonia/> (letöltés dátuma: 2017. október 30.)

- Kovács Mára: *A nemzeti önrendelkezés csapdája*
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nemzeti_onrendelkezes_csapda
- Sipos Kinga Ágnes (2009): A nemzeti önrendelkezési elv problematikája, *Iustum Aequum Salutare* V. évfolyam 2009/2. szám, 197-204. old.
- Szávai Ferenc (2008): A délszláv állam felbomlásának folyamata, az átalakulás aktuális kérdései, *Közép-Európai Közlemények*, 2008/2, 64-73. old.
- Tibori Szabó Kinga (2005): A népek önrendelkezésének belső formája: egyéni szabadság vagy jog a kollektív autonómiához? *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny* 2005/1. szám 41. old.
- http://index.hu/kulfold/2017/10/06/katalan_nepszavazas_fuggetlenseg_nemzetkozi_jog_delszlav_haboru_elszakadas/
- <https://www.hirado.hu/2017/09/27/szakerto-torvenyesen-nem-valhat-ki-katalonia>
- <http://magyaridok.hu/velemeney/katalonia-es-brusszeli-kontarok-2303170/>
- <https://www.hirado.hu/2017/09/27/szakerto-torvenyesen-nem-valhat-ki-katalonia/>